

• *Utószó a kötethez* •

•

•

•

•

•

A KÉT FÉJA, APA ÉS FIA

*Paraszti udvar, valahol
ott lélegzel a múltamon,
áhítatod is földereeng
eltűnt fiatal arcomon.*

*Bácskai nyarak éjjelén
az eresz alatt ültem én,
úgy őriztem az álmodat
kenyeret osztó Csantavér.*

(Paraszti porta)

A Délvidék irodalmi hagyományait kutatva bukkantam az adatra, hogy Féja Géza (1900–1978) 1941 nyarán a Bácskában járt. Zilahy Lajos képes hetilapjában, a *Híd*ban több írást közölt az akkori helyi társadalmi állapotról és irodalmi viszonyokról. Így többek között Csantavér paraszti világáról vázolt megragadó képet. Az *Atyámfiai* című riportban azt is jelezte, hogy rokonilag és érzelmileg is szoros szálak fűzik a nagyközséghez. Ez volt az indítás, a kristályosodási mag, hogy gyűjteni kezdtem az adatokat Féja Géza délvidéki kapcsolatairól. Azt már tudtam az íróról, hogy szociográfiája, a *Viharsarok* és a *Márciusi Front* küzdelmeiben született publicisztikája a 20. század 30-as éveinek végén milyen visszhangot keltett a szabadkai, zombori és újvidéki hírlapokban, amelyek mindenben támogatták Féja Géza törekvéseit a magyar birtokrendszer megreformálásával kapcsolatban, s azt is olvastam, hogy a szabadkai *Híd* mozgalmi ifjúsága miként reagált Féja Gézának a Horthy-rendszer általi bírósági meghurcolására: a fiatalok elmarasztalták a feudális gyökerű magyar jogrendet. Az író, a magyar nincstelen parasztok szószólóját izgatási perbe fogták, majd nemzettrágalmazási váddal a Kúria háromhavi fogházra ítélte. Állását is elvesztette.

Másfél évtizede kezembe került Féja Géza levelezéskötete, amelyet fia, Féja Endre válogatott és gyűjtött össze. Ebben az irodalmi és kevés

magánéleti episztolákat tartalmazó könyvben akadtam arra a számomra megdöbbentő és felkavaró dokumentumra, amely megvilágította, miért látogatott Féja Géza a második világháború alatti impériumváltást követően a Bácskába, és miért szólt oly nagy melegséggel Csantavérről.

Féja Géza fiatal tanárként Esztergomtáborban tanított, és itt ismerte meg Farkas Gizella (1902–1930) csantavéri származású tanárnőt. 1927-ben házasságot kötöttek, s ez után látogatták meg a bácskai rokonokat. A felföldi születésű Féja Gézának innen ered mély érzelmi kötődése a Bácskához. Mondhatjuk azt is, ide vezethető vissza az a szenvedélye, hogy alaposan megismerje, és hogy a közírásban is megörökítse ezt a tájat.

Farkas Gizella gyermekét, Endrét 1930. október 27-én hozta világra, s egy hónap múlva meghalt. Halálát megérezte, s búcsúlevelet rejtett a kémiakönyvébe:

„Gézának

Ha meg talállok halni, s gyermekünk életben marad, lehetőleg két héten belül nősülj meg. Vedd azt, kit ajánlottam, költözzetek Pestre. Semmit se adjatok el – azt a pénzt sohasem kapjátok meg (még egy ecset is 1 P.) –, szükség pedig mindenre van. Feleséged ruháim és mindenem bírja. – Feltételezem, hogy édes anyja lesz a gyermeknek. Te pedig felejsd el – szeresd őt úgy, mintha legelőször szeretnél. – Nem esik ez nekem rosszul. Életcéloom befejeztem – kapram szeretetet, családi otthont. – A virágszirom is lehull. *Haza ne hozass!* Halálom után *ócska* (értsd meg) koporsómat azonnal *lezárni*. Nem ravatalozni, mielőbb mentül olcsóbban és olcsó helyre tenni. Inkább *Magadra* és a *gyerekükre* gondolj. Ha ezeket megteszed, boldog leszek. Őrizd ezt meg. Gyereked lehetőleg ne tudja meg, hogy Feleséged nem édesanyja. Esztelenség lenne e kettős szeretettől megfosztani. Tegyétek életét boldoggá, ha hibái lesznek, akkor is szeresd. Vigyázz egészségedre – (diétázz). Irodalom és gyermeked érdekében ezt meg *kell* tenned. Anyánkra gondolj – légy türelmes –, szeresd Őt nagyon. A gyereket ne add oda, ha gügyöge feledést hoz, Gizi”

A hagyatkozást elolvasva megérthetjük Féja Géza életútjának és irodalmi pályájának sok-sok buktatóját és nehéz küzdelmét. Fiát

egyedül nevelte fel, s nem tudta felejteni feleségét, de a „kenyeret osztó” Csantavért sem.

Az író a Duna–Tisza-köze déli részén legtöbbször 1941 és 1944 között fordult meg. Ekkor születtek falu- és városképeket rögzítő szociografikus tanulmányai, riportjai és jegyzetei. Ezekben az években ismerkedett a vajdasági-bácskai magyar, szerb, német és ruszin közéleti és irodalmi jelenségekkel meg törekvésekkel. Herceg Jánostól számtalan értékes információt kapott a közírói munkájához. 1941 nyarán találkozott az Adyt fordító Mladen Leskovaccal, az ortodox teológus Stevan Ilkićtyel és valamivel később a zenetudós Kiss Lajossal. A három névvel csak a jelesebb alkotókat említettük meg. Ekkor írta lényeglátó és értékelő tanulmányait Kálmány Lajosról, Papp Dánielről és Gozdsu Elekről. Nem feledkezett meg a szerb írókról és festőkről sem. Utoljára 1944 márciusában, néhány nappal a német megszállás előtt, a szabadkai Népkörben az örök magyar márciusról tartott emlékezetes előadást.

1945 után Féja Géza kapcsolata a tájjal, a vajdasági emberekkel és csantavéri rokonaival is meglazult. A regnáló szocializmus sok elidegenítő körülményt produkált. Az író másfél évtizedig békéscsabai száműzetésben könyvtárosként dolgozott, és publikálási lehetőséghez sem juthatott. 1948 után majdnem 10 évig feszült volt a politikai légkör Magyarország és Jugoszlávia között. Érthető, hogy az irodalmi kapcsolatok is elsorvadtak, de nem működött normálisan a postaforgalom sem, és meglazultak a rokoni szálak is. Féja Géza csak 1964 nyarán járt Jugoszláviában, s találkozott felesége hozzátartozóival. Herceg Jánossal is újraéledt a baráti és irodalmi kapcsolat, levelezésük – amely a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum birtokában van – ezt beszédesen tanúsítja. Az újabb vajdasági irodalmi alkotásokat is ismerte, erről ékesen tanúskodik szép esszéje Gion Nándorról.

Féja Géza délvidéki, vajdasági kötődésének alaposabb és mélyrehatóbb megismeréséhez Filep Antal pécsi egyetemi tanár segített hozzá: amikor megemlítettem, kinek a munkásságával foglalkozom, kapcsolatba hozott Féja Endrével, az író fiával. Tőle kaptam meg az *Atyámfiái* kéziratos kötetet, amely világhossá tette Féja Géza vidékünk-höz való kötődését.

•

Féja Endrében igazi bölcsészt, humanista embert ismertem meg. Ő a fiatalokat nevelte, és szenvedéllyel műveli a modern filológiát. Ötven évig több gimnáziumban tanított magyar irodalmat, segítette diákjai előrehaladását, végső munkahelyén a piarista szellemiség jegyében. Kezdő bölcsészként Papp Dániellel, a bácskai színek és történetek írójával foglalkozott. A magyar honi *Tündérlak* őt is rabul ejtette, noha a családi szálak ellenére sohasem járt a Bácskában. Nehéz szívvel mondhatjuk, hogy ezt az életrajzi tényt a történelem hozta magával. Nyugdíjas éveiben Féja Endre apja irodalmi hagyatékát gondozza. A régi könyvek új kiadását készíti elő értő és alapos szövegkiadói munkával. A folyóiratokban meg hírlapokban lappangó és elfeledett szövegeket is összegyűjtötte, hogy még teljesebbé tegye Féja Géza életművét. A magyar irodalom történetében csak egy példát ismerek, hogy a fiú az apa szellemi hagyatékáért mindent megtett. Arany János művei, fia, Arany László által váltak közkinccsé. Most Féja Endre hasonló buzgalommal, tudással és féltő szeretettel gondoz egy huszadik századi kivételes életművet. Féja Endrével egy alkalommal arról beszélgettünk, hogy mennyire nem figyeltünk szüleinkre, amikor szerettek volna valamit a régi dolgokról elmondani, s mennyi mindent elmulasztottunk tőlük megkérdezni, pedig ezáltal jobban megismerhettük volna világukat, mert tapasztalataik birtokában magunk is könnyebben tudnánk eligazodni a valóságban. Féja Endre ezeket az elszalasztott megvilágító beszélgetéseket próbálja jóvátenni és pótolni az óriási apai hagyaték gondozásával. Jó annak a fiúnak, aki egy ilyen rendkívüli életmű rejtelmei, szellemi törekvései világ elé tárásában dolgozhat. Most az olvasók kezébe a hagyatékból egy új kötet került.

Pastyik László

Féja Géza, 1963	5
Féja Géza és Féja Endre, 1974	9
Óhitű templom tornya, 1941	29
Féja Géza, 1942	33
Csantavéri utca, 1941	39
Féja Géza, 1934	43
Újvidéki képeslap, 1941	47
Kedves Bandi – újvidéki képeslap, 1941	48
Féja Géza, 1955	51
Féja Géza karácsonyi üzenete fiának, 1955	52
Bukovinai székelő ház, 1941	72
Eltűnnek a háború nyomai, 1941	77
Falusi udvar, 1941	83
Féja Géza és a Püski házaspár	85
Ilkics István archimandrita, 1941	89
Féja Géza, 1970	97
Papp Dániel, 1887	124
Papp Dániel	125
Féja Géza, Volosko, 1970	161
Farkas Gizella	200